

Матеріали конференції "Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти"

- Чому останнім часом у лінгвістичній літературі не розглядають відокремлених додатків?
- Які синонімічні терміни до назви «слова-речення» зустрічаються в лінгвістичних працях? Який з них, на вашу думку, є найбільш вдалим?
- Питання про те, чи є звертання членом речення, дискусійне. Хто з мовознавців вважає звертання членом речення і чому?

Навчальні дискусії такого типу, крім міцності й усвідомленості засвоєння матеріалу, виконують ще й інші функції. Вони вчать прийомів аргументування, наукового доведення. Участь у навчальних дискусіях виховує вміння активно обстоювати власну точку зору, критично підходити до чужих і власних суджень, а також (і це вкрай важливо для майбутнього вчителя!) формує культуру дискутування, що є невід'ємною частиною загальної педагогічної культури. Не слід забувати про ще один важливий аспект: участь у навчальних дискусіях удосконалює уміння спілкуватися, підвищує рівень культури мовлення, передусім наукового.

Висновки. Використання методів проблемного навчання в курсі сучасної української мови дозволяє не тільки підвищити якість знань, умінь і навичок студентів з дисципліни. Одна з найважливіших особливостей їх впровадження – максимальна індивідуалізація навчального процесу, застосування не на словах, а на практиці суб'єкт-суб'єктних взаємин викладача з майбутніми вчителями. Такий підхід надає останнім можливість реалізувати себе у пізнанні, а отже, в особистісному і професійному саморозвитку.

Література

1. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті // Педагогічна газета. – 2001. – липень. – С.4.
2. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : [монографія] / ред. І.А.Зязюн. – К., 2000.
3. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. / О. Я. Савченко. – К. : Генеза, 1999.
4. Савченко О.Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 2001. - №7. – С.1-4.
5. Щербань П.М. Активні методи підготовки майбутніх учителів / П. М. Щербань. – К., 1988.

УДК 378 – 057.87:78.07

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНО-ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Н.К.Мар'євич

***Анотація.** В статті висвітлено головні елементи педагогічної майстерності, проаналізовано феномен педагогічної творчості, також презентовано результати спеціального дослідження рівнів осмислення студентами виховного потенціалу дитячої музичної гри та її ролі у формуванні педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів.*

***Ключові слова:** педагогічна майстерність, педагогічна творчість, види ігор, музично-ігрова діяльність, рівні готовності, фахова підготовка.*

***Аннотация.** В статье отражены основные элементы педагогического мастерства, проанализован феномен педагогического творчества, а также представлены результаты специального исследования уровней осмысления студентами воспитательного потенциала детской музыкальной игры, её роли в формировании педагогического мастерства будущих учителей начальных классов.*

***Ключевые слова:** педагогическое мастерство, педагогическое творчество, виды игр, музыкально-игровая деятельность, уровни готовности, профессиональная подготовка.*

***Summary.** The article highlights the main elements of pedagogical skills, and analyzed the phenomenon of pedagogical work and presented the results of special investigations of comprehension of students educational potential of children's music playing in shaping the pedagogical skills of primary school teachers.*

***Key words:** teaching skills, pedagogical activities, types of games, music-playing activity, the level of preparedness training.*

Постановка проблеми. Сьогодні перед освітою стоїть важливе завдання – підготовка кваліфікованих спеціалістів, виявлення і розвиток потенційних творчих здібностей у тих, хто навчається, адже сучасній школі необхідні педагоги-майстри. Лише справжні творчі викладачі-

майстри спроможні виховувати гармонійно розвинених особистостей. Наслідки діяльності будь-якого майстра відбиваються в її результатах. Дослідники підкреслюють, що найважливішим чинником якості шкільної освіти є якість підготовки вчителів, адже сьогодні школі потрібний грамотний, високодуховний учитель, який забезпечить найперше входження дитини в світ культури, в світ музики.

Аналіз останніх публікацій. Проблема педагогічної майстерності та її формування є предметом психолого-педагогічних досліджень, педагогів і психологів Ю.Азарова, Ф.Гоноболіна, І.Зязюна, А.Щербакова та ін. Шляхи вдосконалення педагогічної майстерності висвітлені в роботах Н.Александрова, О.Абдуліної, Д.Ніколенка, А.Петровського, В.Розової, Л.Спірна, Н.Тарасевич та ін. Важливі теоретичні положення про рівні творчого мислення були розроблені в рамках філософських та естетичних концепцій М.Бахтіна, В.Біблера, М.Кагана та ін., психологічне осмислення їх знаходимо в працях О.Бодальова, О.Бондаренко, В.М'ясищива, Т.Яценко, Л.Петровської та ін. Утім, музично-ігрова діяльність допоки не вивчалась як фактор формування педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів.

Метою статті є презентація результатів спеціального дослідження рівнів осмислення студентами педагогічного коледжу виховного потенціалу гри та його ролі у формуванні педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Ми виходимо з того, що у науковому фонді поняття «педагогічна майстерність» визначається неоднозначно: як синтез високорозвиненого психолого-педагогічного мислення, професійно-педагогічних знань, навичок і вмінь; характеристика високого рівня педагогічної діяльності; система наукових і психолого-педагогічних знань, організаційно-психологічних умінь і навичок; комплекс якостей особистості, що зумовлює високий рівень її професійної діяльності у навчально-виховному процесі [1, с. 10]. Зокрема, С.Гончаренко, автор українського педагогічного словника, тлумачить педагогічну майстерність як «характеристику високого рівня педагогічної діяльності. Критеріями педагогічної майстерності виступають такі ознаки діяльності: гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, творчість». На думку вченого, педагогічна майстерність ґрунтується на фаховому рівні педагога, його загальній культурі та педагогічному досвіді [2, с. 251].

Є різні підходи до визначення структури педагогічної майстерності. Так, І.А.Зязюн [6, с. 30] серед компонентів педагогічної майстерності виокремлює гуманістичну спрямованість учителя, професійну компетентність, здібності до педагогічної діяльності, педагогічну техніку. Інші дослідники виділяють серед складових педагогічної майстерності: особливості викладача; рівень розвитку загальної культури (пізнавальна культура, культура поведінки, духовна культура); знання викладача (професійні, теоретичні й методичні); педагогічні здібності (комунікативність, емоційна усталеність, креативність) і уміння, педагогічну техніку і педагогічні технології [1, с. 12].

Науковці вважають, що головними елементами педагогічної майстерності також є: широка ерудиція, гуманістична спрямованість, високий рівень спеціальної підготовки, знання матеріалу, навчальної дисципліни на рівні останніх досягнень науки; володіння педагогічною технікою, вміння вносити нове, оригінальне в методи, форми і засоби навчання і виховання, організаторські здібності, професійна працездатність, здатність до самоосвіти і самовиховання, особиста відповідальність за якість навчання і виховання [1, с. 13].

Педагогічну майстерність викладача визначає також *наявність знань, умінь, навичок в галузі ораторського і театрального мистецтва* Яскраво вираженими педагогічними, літературними, акторськими, режисерськими, музичними й образотворчими здібностями володів видатний український педагог А.С.Макаренко. Він указував на необхідність використання театральної педагогіки з метою вдосконалення педагогічної техніки як засобу розвитку моральних якостей і творчих здібностей учнів [1, с. 24-26].

Серед важливих професійних якостей особистості викладача важливе місце посідає педагогічна творчість. Як зазначає С.У.Гончаренко, педагогічна творчість передбачає оригінальний і високоефективний підхід учителя до навчально-виховних завдань, збагачення теорії та практики виховання й навчання [2, с. 132].

Реалізувати виховний потенціал музики в освітній роботі з учнями під силу лише творчому вчителю. Виховна роль музичного мистецтва високо оцінюється філософською (А.Азархін, Ю.Афанасьєв, Є.Крупник, О.Лосєв, Л.Мазель, В.Мазєпа, О.Мигунов, В.Ражніков, О.Семашко, А.Сохор, Г.Ципін, В.Цукерман та ін.), психологічною (Б.Ананьєв, І.Бєх, Л.Виготський, Є.Крупник, В.Медушевський, Л.Мелік-Пашаєв, Є.Назайкинський, В.Петрушин, В.Роменець, П.Якобсон та ін.) і

Матеріали конференції "Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти"

педагогічною (В.Сухомлинський, Д.Кабалевський, Л.Масол, Г.Падалка, О.Ростовський, О.Рудницька, В.Шульгіна, О.Щолокова та ін.) думками.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях значна увага приділяється вивченню феномена педагогічної творчості. Вчені досліджують механізми взаємозв'язку творчого мислення і педагогічної майстерності (Ю.Азаров, І.Зязюн, О.Рудницька та ін.), усе частіше висвітлюється проблема професійної підготовки вчителів до оперування мистецькими засобами у навчально-виховному процесі в працях вітчизняних та зарубіжних дослідників (А.Болгарський, Б.Брилін, М.Демчишин, В.Дряпіка, М.Лещенко, Г.Тарасенко, А.Щербо, Б.Юсов та ін.)

Науковці вказують на недостатність фахової підготовки вчителів до музично-виховної роботи з дітьми. Так Б.Нестерович стверджує, що художня мистецька підготовка вчителів початкових класів повинна відбуватись у безпосередньому зв'язку з його загальнопедагогічною підготовкою, адже проблеми музично-педагогічної діяльності невід'ємні від проблем педагогічної творчості. Професійна підготовка повинна мати інтегративний характер, оскільки у практиці педагогу належить якісно виконувати різноманітні фахові ролі [4, с.11-12]. Дослідник переконливо доводить, що в навчально-виховному процесі комплексно виявляють себе взаємопов'язані функції вчителя: діагностична, орієнтаційно-прогностична, конструктивно-проектувальна, організаторська, інформаційно-пояснювальна, комунікативно-стимуляційна, аналітико-оцінна, дослідницько-творча [4, с. 90].

На сучасному етапі професійне виховання та самовиховання вчителя обов'язково повинно передбачати розвиток здатності до педагогічної творчості.

Надійним засобом розвитку педагогічної творчості є музично-ігрова діяльність, алгоритми якої майбутні педагоги опановують в процесі фахової підготовки на уроках «Методики музичного виховання, музики та співів у початковій школі». Адже мистецька підготовка вчителя початкових класів засобами музично-ігрової діяльності, готовність до її організації та проведення є чинником педагогічної майстерності.

Як зазначає Г.Тарасенко, ігрова діяльність є багатофункціональною, серед її найважливіших функцій традиційно виокремлюють: розважальну, креативну, комунікативну, самореалізацію, ігротерапевтичну, діагностичну, коригувальну, міжнаціональної комунікації, соціалізації. В структуру гри як процесу входять: ролі, взяті на себе гравцями; ігрові дії як засіб реалізації цих ролей; ігрове «вживання», тобто заміщення реальних речей, ігровими; реальні відносини між гравцями; сюжет (зміст) гри. Гра як метод навчання ефективно активізує та інтенсифікує навчальний процес. Гра може стати технологією виховної роботи з дітьми, у якій діти гартують свій морально-естетичний досвід пізнання світу [5, с. 9-10].

Усі гри Н.Кудикіна розподіляє на дві системоутворювальні групи: творчі та ігри за правилами. *Творчі ігри* – це креативна діяльність дітей, яка розгортається за їх власною ініціативою. Вони є неоднорідними і розподіляються за такими видами: сюжетно-рольові, конструктивно-будівельні, ігри-драматизації, ігри-фантазування тощо. *Група ігор за правилами* охоплює такі різновиди: дидактичні, пізнавальні, ігри-подорожі, рухливі, спортивні, хороводні, народні, інтелектуальні, комп'ютерні, ігри-розваги [3, с. 18-20].

Цікавою є думка науковця про те, що: «Беззаперечною умовою методичного супроводу ігрової діяльності є, з одного боку, сприяння розгортанню активної й самостійної діяльності дітей, з другого – добір системи педагогічних методів і прийомів, за допомогою яких здійснюється мобілізація всіх структурних компонентів ігрової діяльності на досягнення позитивного результату» [3, с. 24].

Організація музичної гри передбачає дотримання методичних алгоритмів, про що Б.Нестерович стверджує: «Насамперед, учителеві слід чітко визначити, яку музичну гру він проводитиме, чи відповідає вона темі та змісту уроку. Для того, щоб провести музичну гру на належному рівні, необхідно скласти її план, в якому визначити: дидактичну спрямованість, розвивальні та виховні цілі, ігровий реквізит (унаочнення, роздаткові картки, музичні інструменти тощо), хід гри» [4, с. 285]. Музичні ігри корисно включати в уроки музики, читання, образотворчого мистецтва, математики, дбаючи, щоб їхня дидактична спрямованість відповідала завданням, що ставляться навчальних програмах мистецьких дисциплін. Так само музичні ігри слід якнайчастіше включати в позакласну виховну роботу (свята, конкурси, вікторини тощо).

Сучасне життя, професійна діяльність щоденно ставлять перед майбутнім фахівцем задачі та проблеми, які необхідно вирішити. Нажаль, значна кількість знань, які студенти отримують у навчальних закладах, не в повному обсязі знаходить своє застосування на практиці, оскільки вкрай необхідні навички і вміння професійної діяльності випускника виявляються нерозвиненими.

З метою виявлення рівня творчості студентів, майбутніх учителів початкових класів (145 респондентів), на базі Барського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Михайла Грушевського було проведено дослідження, в процесі якого студентам було запропоновано систему спеціально розроблених завдань. На основі розроблених критеріїв, були визначені рівні розвитку творчих здібностей: *низький, середній, високий, творчий*.

Насамперед, майбутнім учителям початкових класів було поставлено завдання створити *логотип гри* на теми: «Гра – ура!», «Дитяча гра», «Музична гра», «Музично-ігрова діяльність». У процесі виконання цього завдання студенти повинні були схематично відтворити своє уявлення про музичну гру та її місце у виховній роботі з молодшими школярами, узагальнити й систематизувати розуміння теоретичних положень. Важливими умовами виконання запропонованого завдання були оригінальність його рішення, нестандартність підходу, актуалізація фантазії, індивідуальний стиль.

Аналіз виконаних студентами робіт виявив, що в частини досліджуваних (30,7%), рівень розвитку творчих здібностей яких ми визначали як **низький**, виникли суттєві труднощі під час створення логотипів. Виконані роботи були примітивними за змістом, характеризувалися низьким художнім рівнем, відсутністю власної уяви, творчої фантазії, невідповідністю виконаного завдання тощо. Студенти з **середнім рівнем (37,3%)** краще справились із поставленим завданням, однак у їхніх роботах прослідковувалося калькування готових робіт, взятих з інтернету, журналів, схематизм, обмежена змістовність тощо. Лише (18,7%) виконали роботу на **високому рівні**, виявивши власне бачення запропонованого завдання. Цікавими були роботи студентів **творчого рівня (23,3%)**, які проявили свою фантазію та оригінальність, активізували дивергентне мислення в процесі їх виконання, власне трактування. Приклади кращих творчих робіт студентів на теми: «Дитяча гра», «Музично-ігрова діяльність», «Гра – ура!», «Дитяча музична гра» представлено на рис. 1, 2, 3, 4.

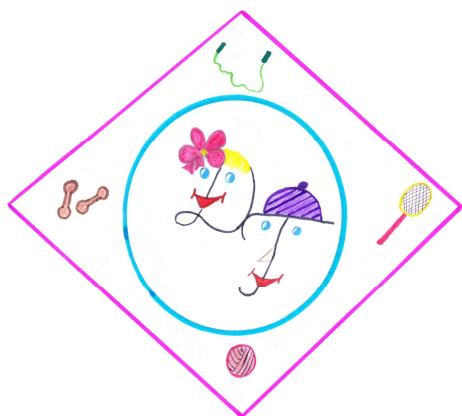

Рис.1. «Дитяча гра»

Рис.2. «Музично-ігрова діяльність»

Рис.3. «Гра – ура!»

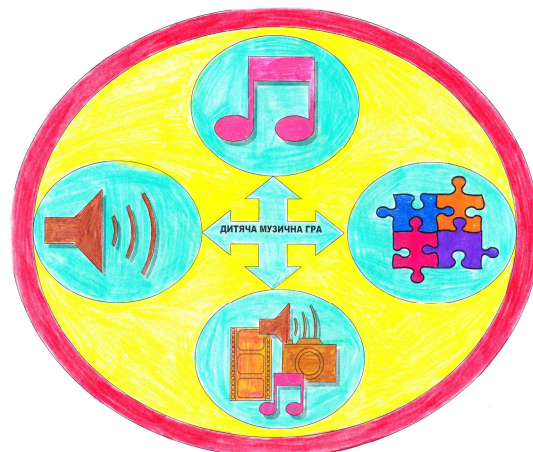

Рис.4. «Дитяча музична гра»

Наступне творче вербальне завдання, яке виконували майбутні вчителі початкових класів у процесі дослідної роботи, передбачало написання віршів на тему: «Музична гра – ура!», «Душа дитини гри чекає...», «Гратися навчатися» та написання студентами творів на теми: «Ігри мого дитинства», «Музика і гра», «Яку музику повинні слухати учні початкових класів», «Які музичні ігри потрібні дітям». Метою цього завдання було визначити ставлення студентів до музичних ігор, їх

- вивчаючи досвід науковців, передових учителів та митців збирати, упорядковувати та класифікувати музично-ігровий репертуар, що відповідає програмовим вимогам, віковим особливостям та інтересам молодших школярів, впроваджуючи його на різних видах практики;
- організувати гурток «Музична ігротека», де студенти зможуть удосконалювати свої професійні якості, розвивати акторські здібності, набувати ігрові вміння та навички;
- забезпечити майбутніх учителів необхідним навчальним матеріалом, музичним репертуаром, технічним аудіо- та відеооснащенням;
- створити методичний посібник «Музичні ігри в початковій школі», який допоможе майбутнім учителям початкових класів отримати необхідні методичні рекомендації з організації та проведення музично-ігрової діяльності з молодшими школярами.

Література

1. Бесєдіна Л.М. Педагогічна майстерність, активні методи навчання та методи робота у навчальних закладах: методичний посібник / К. М. Бесєдіна, О. І. Сторубльов. – Видання 2-е, перероблене і доповнене. – К. : Логос, 2009. – 204 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У.Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Кудикіна Н.В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі: монографія / Н. В. Кудикіна. – К. : КМПУ ім.Б.Д.Грінченка, 2003.
4. Нестерович Б.І. Педагогічні основи позакласної музично-виховної роботи в школі: навчальний посібник / Б. І. Нестерович. – Вінниця: ФОП Данилюк В. Г., 2010. – 260 с.
5. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: навчально-методичний посібник / за ред. Г. С. Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – 320с.
6. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос; за ред. І.А.Зязюна. – 2-е вид., допов. і переробл. – К. : Вища шк., 2004. – 442 с.

УДК373.3.016:78

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧИХ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ МУЗИКИ У ПРОЦЕСІ ОПАНУВАННЯ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ ЗНАННЯМИ ПРО ЗАСОБИ МУЗИЧНОЇ ВИРАЗНОСТІ

Т.Т.Маринчук

***Анотація:** На прикладі різних форм ритмічної та мелодичної імпровізації розкривається роль творчих видів діяльності на уроках музики з молодшими школярами, у процесі яких учні оволодівають елементарними знаннями про засоби музичної виразності.*

***Ключові слова:** початкове навчання, урок музики, креативність, творчі ігри, імпровізація, творча активність.*

***Аннотация:** На примере различных форм ритмической и мелодической импровизации раскрывается роль творческих видов деятельности на уроках музыки с младшими школьниками, в процессе которых ученики овладевают элементарными знаниями о средствах музыкальной выразительности.*

***Ключевые слова:** начальное обучение, урок музыки, креативность, творческие игры, импровизация, творческая активность.*

***Annotation:** In the example of different forms of rhythmic and melodic improvisation reveals the role of creative activities in music lessons to primary school, during which students master elementary knowledge about the means of musical expression.*

***Key words:** initial training, music lessons, creativity, creative play, improvisation and creative activity.*

У формуванні цілісної гармонійно розвинутої особистості велику роль відіграє початковий етап шкільної освіти, коли учні здобувають перші навички наукового пізнання доволішньої дійсності. Цілісне формування особистості передбачає не лише виховання громадянських рис, але й розвиток культурних потреб підростаючого покоління, його художніх смаків та ціннісних орієнтирів. Учитель початкової школи у розв'язанні поставлених завдань виконує важливу місію, формуючи основи креативності учня.

Постановка проблеми. Уроки музики як специфічні уроки творчості в початковій школі можуть стати плідним ґрунтом для становлення творчої людини, здатної використовувати свій потенціал в

Матеріали конференції "Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти"

інших галузях навчальної діяльності та знаходити оригінальні рішення різних життєвих завдань. Цілий комплекс педагогічних засобів на музичних заняттях у початковій школі спрямований не стільки на оволодіння основами знань про музику, вокальними навичками та основами нотної грамоти, скільки на розвиток індивідуальних здібностей і таланту дітей, забезпечення умов їхньої самореалізації. Метою діяльності вчителя в початковій школі є виховання свідомого слухача, який розуміє музику через засоби її виразності та здатний віднайти адекватне словесне тлумачення художнього образу. Тому опанування елементарними навичками аналізу засобів музичної виразності стає необхідним для усвідомлення її змісту, що розкривається через художній образ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема творчої діяльності молодших школярів була в центрі інтересу багатьох педагогів-музикантів. Серед цікавих підходів до її розв'язання можна назвати ідеї В.Бойсан [1], Д.Богоявленської [2], Н.Вишнякової [3], Н.Загоруїко [4], І.Зелененької [5], Л.Коваль та О.Крамчанінової [6], О.Лазаревської [7], Н.Садоян [8], В.Шульгіної [10] тощо. Аналізуючи праці багатьох дослідників (О.А.Абдулліна, В.П.Беспалько, Р.М.Грановська, О.І.Забокрицька, З.Н.Курлянд, В.О.Сластьонін, Р.І.Хмелюк, О.І.Щербаков та ін.) з питань підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності, можна дійти висновку, що велика увага у цій підготовці приділяється саме розвитку творчих здібностей молодих фахівців як майбутніх наставників школярів. На жаль, на сьогодні ще існує «суперечність між ускладненим соціальним замовленням, пов'язаним з особистісно-професійною підготовкою вчителя до професійної діяльності, та усталеною практикою, що віддзеркалює орієнтацію педагога переважно на репродуктивний характер виконання професійних функцій» [9, с.5]. Сучасні дослідження доводять, що «сама творча діяльність, яка активізує розвиток творчих здібностей особистості, виступає гарантом формування потреби в постійному пошуку, накопиченні знань, розумінні їх смислу та значення, самостійному використанні, що необхідно для постійного зростання особистості з урахуванням вимог сучасності» [там само]. Сформовані навички креативності майбутнього вчителя здатні активізувати процес пошуку творчих видів роботи зі школярами у відповідності до їхніх вікових можливостей.

Формулювання цілей статті. Уявлення про художній образ музичного твору формується у слухачів у процесі усвідомленого музичного сприймання, отже, одним із завдань вчителя є віднаходження різноманітних творчих форм активізації цього процесу, що має постійно бути у центрі уваги самої педагогічної творчості. **Метою даної статті** є визначення ролі творчих видів діяльності на уроках музики з молодшими школярами у процесі опанування елементарними знаннями про засоби музичної виразності.

Виклад основного матеріалу. Головною формою активізації процесу музичного сприймання можуть стати різноманітні творчі види роботи на уроках музики, в ігровій формі спрямовані на пробудження у школярів інтересу до імпровізаційного музикування. Вчитель початкової школи повинен бути готовим до створення на уроках творчої атмосфери, що відповідає принципу гуманізації та демократизації навчання. На уроках музики особливо важливо позбавитись авторитарного стилю та формувати відносини між вчителем і учнями у дусі плідного співробітництва. Таке співробітництво легко досягається за допомогою творчих завдань та ігор, що розкривають креативний потенціал дитини.

На уроках музики в початковій школі учитель працює з учнями з різним рівнем музичних здібностей і задатків. Досить часто діти, які мають посередні і низькі вокальні здібності, можуть проявляти велику схильність до творчості. В процесі подальшого розвитку цієї схильності їхні музичні здібності можуть значно розвинути, випередивши школярів з кращими музичними задатками. Складність роботи педагога полягає у необхідності застосовувати диференційований підхід.

Творча активність школярів виявляється і формується в діяльності, яка стає формою самовираження особистості, джерелом розвитку її індивідуальності. Як правило, в будь-якій формі музичних занять діти виявляють елементи творчості, але її розвиток здійснюється набагато успішніше в цілеспрямованій діяльності, доступній для кожного конкретного віку. Наприклад, під час опанування основами нотної грамоти можна використовувати різноманітні вокальні та ритмічні імпровізації, які дозволяють встановити емоційний контакт дітей з музикою, більш глибоко пізнати її, розвинути здібності до музично-слухових уявлень.

Для вчителя музики в початкових класах є досить важливим питання про те, яка діяльність найбільш сприятлива для розвитку творчої активності в молодшому шкільному віці. Встановлено, що в дошкільному віці провідною є ігрова діяльність, а в шкільному – навчальна. Та на уроках в загальноосвітній школі у молодших школярів є достатня кількість видів навчальної діяльності і тому,

на наш погляд, на уроках музики слід якомога більше використовувати ігрові форми, щоб у підтримувати дітей бажання спілкуватись з музичним мистецтвом.

Для створення постійної атмосфери зацікавленості дітей, для виконання навчально-виховних завдань педагог, враховуючи вікові особливості, повинен використовувати схильність молодших школярів до гадок, казок, ігор тощо. Можна побудувати весь урок у вигляді своєрідної вистави, в якій вчитель є ведучим, а кожна дитина – активним та зацікавленим учасником дії. Діти здатні виконувати ту чи іншу роль захоплено, ініціативно, по-творчому безпосередньо. Ігрова діяльність особливо ефективна при навчанні невпевнених у собі, скutih у прояві емоцій дітей. Дитина, відчувши себе персонажем, починає діяти більш розкуто й нерідко демонструє нерозкриті до цього часу здібності.

Цінність гри полягає у тому, що вона сприяє формуванню та закріпленню таких особистісних якостей, як уява, фантазія, інтуїція. З метою створення умов для їх інтенсивного розвитку треба налагодити відповідний мікроклімат та атмосферу уроку, які сприяють прояву творчої активності. Для цього використовуються уявні ситуації, що виконують роль своєрідного „ключа” до управління ігровою та творчою діяльністю дітей. До такої діяльності важко примусити дитину шляхом прямого педагогічного впливу, що здійснюється за допомогою вимог „придумай, створи, скажи” тощо.

Кожна така ситуація повинна нести в собі відповідну емоційну інформацію. Відображаючи в ролях різні події з життя людей, діти не тільки уявляють оточуючу дійсність, але й вчать фантазувати. Імпровізаційний характер гри дає можливість обрати дитині роль, яка дозволяє без попередньої підготовки виявити особистісні якості, що не виражаються за звичайних обставин.

Отже, дидактичні ігри бажано широко використовувати як засіб навчання, виховання й розвитку молодших школярів на уроках музики. Різноманітні ігрові дії, за допомогою яких розв’язується те чи інше навчальне завдання, підтримують і посилюють інтерес до музичних занять.

При знайомстві з різноманітною методичною літературою з проблем дитячої творчості часто зустрічаємо побажання стимулювати дітей до імпровізації. Створення імпровізацій – це найвищий етап дитячої музичної творчості. Вокальна та ритмічна імпровізація є цікавими та зрозумілими дітям на всіх етапах творчої діяльності. Тут основними показниками стає ступінь розвитку уяви та оригінальність створеного емоційного образу, музично-слухові уявлення та здатність знаходження адекватних засобів вираження створеного емоційного образу.

Дуже часто творчому розвитку дитини заважає страх перед можливими помилками. Це стримує її потяг до творчості. Педагог-музикант повинен розуміти, що швидко навчитись імпровізувати є неможливим ані для дитини, ані для людини дорослої. Лише планомірне й цілеспрямоване розв’язання однієї чи декількох імпровізаційних вправ згодом може принести успіх. Умовою вільної імпровізації дитини є створення невимушеної обстановки, в якій вона буде почуватися розкутою і найповніше розкриватиме свої можливості. Використання імпровізацій як органічної частини педагогічного процесу на уроці музики дає позитивні результати у навчанні та вихованні, а саме: дозволяє розвинути емоційний контакт з музикою, розвинути фантазію дітей, їхні музично-слухові уявлення й викликати ефект самовираження і самоутвердження. Це допомагає дитині самостійно вирішувати досить складні завдання, розширює музичний світогляд, сприяє використанню різноманітних засобів музичної виразності, зміцнює віру у свої можливості. Імпровізувати, а значить і розвивати свої творчі нахили, здатна практично кожна дитина.

У першому класі на уроках музики перед педагогом поставлені наступні творчі завдання: пробудження у дітей інтересу й залучення їх до творчої музичної діяльності в процесі ознайомлення з елементарними засобами музичної виразності (темпом, динамікою, характером і рухом мелодії тощо); створення у дітей відчуття ладової стійкості; музично-ритмічний розвиток учнів; знайомство з основами жанрових особливостей музики. Уявлення про ритм і мелодію, що є одними з головних засобів музичної виразності, продуктивно формуються у різноманітних формах ігрової діяльності, зокрема елементарної ритмічної і мелодичної імпровізації.

Розв’язання поставлених завдань здійснюється поетапно. На першому етапі залучення дітей до творчої діяльності найефективнішим засобом може стати показ імпровізаційного вирішення створеної емоційної ситуації в процесі аргументованого роз’яснення або проблемного викладу. Вчитель може розповісти і показати, як творчо підійти до вирішення завдань. Для цього він спочатку сам перед собою ставить завдання і сам їх виконує, намагаючись разом із дітьми аналізувати основні елементи власної імпровізації.

На наступних етапах музичного навчання акцент активності поступово переноситься з педагога на учня. Завдання цього типу слід будувати на прийомах „запитання і підказки”, які спрямовують творчу діяльність частково-пошукового характеру. „Запитання-підказка” допомагає включитися у творчий процес і стимулює активність дитини.

Матеріали конференції "Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти"

В якості зачатків власної імпровізації можна запропонувати дітям закінчити мелодію. Для цього можна підібрати наступні загадки:

1. Стука в лісі хто тук-тук? (Дятел, дятел)
2. Хто до квітки підліта та солодкий мед збира? (Бджілка, бджілка)
3. Хто співає у гаю гарну пісеньку свою? (Соловейко, соловей)
4. Хто муркоче „мяв-мяв-мяв”? (Котик, котик)
5. Хто гарчить там „гав-гав-гав”? (Песик, песик)

У таких відповідях діти вчаться шукати стійкий звук ладу, щоб закінчити на ньому відповідь. Отже, вони опановують ладовою основою мелодії.

Можна запропонувати скласти на чергуванні ладових інтонацій музичні загадки типу „Що я чув у лісі?": Летів горобчик/ Жив-жив-жив!/ А де ж мені сісти?/ На печі/ А що ж мені їсти?/ Калачі/ Гам! Щоб закласти основи гармонічного мислення, на початковому етапі гри слід чергувати інтонації, що спираються на тоніко-домінантові відносини, і лише після їх засвоєння додати елементи інтонацій, побудованих на субдомінантовій гармонії.

На третьому етапі пропонується школярам створити більш розгорнуті варіанти імпровізацій типу „запитання - відповідь". Наприклад:

1. Вчитель: Ти, бджола, куди літала?
Учень: В полі мед збирала я.
2. Вчитель: Сонечко куди скотилось?
Учень: Спати вклалось при горі.
3. Вчитель: Чом так швидко скачеш, зайчик?
Учень: Від лисички я тікав.

Поступово вчитель підводить дітей і до самостійного виконання творчих завдань. Опорними засобами музичної виразності, з якими педагог знайомить дітей на прикладі їхніх власних імпровізацій, оснований на мелодизації віршованого тексту, є темп, динаміка, характер і рух мелодії. З метою закріплення знань про ці засоби можна запропонувати озвучити словосполучення вже абсолютно самостійно. Наприклад, можна запропонувати школярам наступні словосполучення: „Сильний вітер”, „Легесенький вітерець”, „Сонечко сходить”, „Сонечко заходить”, „Яскраве сонечко”, „Зайчик утікає”, „Сніжинка кружляє” тощо. Словосполучення повинні мати досить конкретний і яскравий зміст. Завдання дітей – скласти вокальну мелодизацію словосполучень, відчувши різницю в музичній передачі їх специфічного характеру та емоційного забарвлення.

Для спрощення виконання таких завдань педагог повинен провести бесіду, щоб створити потрібну емоційно-образну ситуацію, яка б відповідала змісту запропонованих словосполучень. Розповідаючи про характер явищ природи, слід допомагати дітям шукати відповідні їм засоби музичної виразності. Створення відповідної емоційної ситуації повинно стати організованою діяльністю вчителя, спрямованою на забезпечення умов і відповідної творчої обстановки шляхом реалізації комплексу навчально-виховних завдань і методичних прийомів. У процесі самостійного вирішення цих завдань учень свідомо та інтуїтивно водночас знаходить необхідні засоби музичної виразності з метою передачі створеного емоційного образу.

Критеріями оцінки дитячої творчості при виконанні цих завдань повинні бути:

- мелодична лінія (її цілісність, співвідношення висхідного і нисхідного руху, загальний його напрям);
- тональна побудова мелодії (наявність стійких і нестійких звуків та логіка їх чергування);
- відповідність ритму.

Імпровізуючи мелодії у створеній ситуації, яка налаштовує дітей на певний характер чи настрій, використовуючи яскравий та образний текст, діти інтуїтивно здатні добирати такі засоби музичної виразності, які найліпше відповідають характеру образу. Так, задана ситуація і мелодизація в ній словосполучення „Сонечко заходить” настановує дітей на створення плавної за рухом мелодії, переважно з нисхідним пощаблевим рухом, яка виконується прийомом *legato*. Вокалізація слів „Сильний вітер”, навпаки, налаштовує школярів на активну, часто з пунктирним ритмом, дрібними тривалостями мелодію з настирливими повторами одного звуку або мелодичного мотиву. Протилежне за характером словосполучення „Легесенький вітерець” налаштовує дітей на спокійний рух мелодії.

Метою таких творчих завдань є також спрямування уваги дітей на самостійний пошук ладових устоїв та характерного забарвлення мажору і мінору, що сприяє розвитку інтонаційного і ладового слуху.

Взявши за основу емоційну природу ладу як важливого засобу музичної виразності, можна закріпити у дітей відчуття мажору чи мінору через вокально-імпровізоване розв'язання ситуації як